
ROBERT NİSBET'İ OKUMAK*

*

B. Berat Özipek - Kudret Bülbül***

*“Modern zihnin üstünde bir hayalet dolaşıyor,
güvensizliğin hayaleti”
Robert Nisbet¹*

Çağdaş siyasi ideolojiler, etrafımızdaki dünyayı bizlere farklı açılardan gösteren pencereler gibidir. Her biri, bize aynı gerçekliğin farklı bir resmini sunar. Bu anlamda siyasi ideolojiler, hiçbir zaman “ideoloji” kavramının isim babası olan Destutt de Tracy’in² olmasını arzuladığı gibi, “objektif” bir gerçekliğe işaret etmezler. Ancak bu durum, siyasetin dünyasını anlamaya çalışanlar açısından, onların önemli olmadığını göstermez. Tersine, insan, farklı perspektiflerden bakıldığında ortaya çıkan bu resimleri kendi akıl ve duygu dünyasının süzgecinden geçirerek, hakikate ilişkin daha net görüntüye ulaşmaya çalışır.

* Bu makale daha önce, Robert Nisbet’in Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek adlı kitabına giriş makalesi olarak yazılmıştır. Robert Nisbet, Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek, Kadim Yayınları, Ankara, s.1-17

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü.

** Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü.

¹ Marx’ın sözüne ironik bir atıfla. Bkz. Guthrie (2005).

² Bkz. Heywood, Andrew (2002), *Politics*, (New York: Palgrave), s. 42 (Çev. *Siyaset* (Ankara: Liberte, 2006).

Çağdaş siyasi ideolojilerden muhafazakârlık da bu pencerelerden biridir. Türkiye’de yeterince tanınmayan, genellikle bir “tutum” olarak algılanan ve Edmund Burke gibi, ona katkı yapan en önemli filozoflarının temel eserleri henüz çevrilmemiş olan bir siyasi ideolojidir muhafazakârlık. Siyasi düşünce genellikle sosyalizm ve liberalizm karşıtlığı temelinde ele alınması, Batı siyasi tarihinin son iki yüzyılına damgasını vurmuş bu üçüncü ana düşünce geleneğinin ve yani muhafazakârlığın önemli düşünürlerinin bu tartışmalarda olumlu veya olumsuz bir atıf kaynağı olarak yer almaması ciddi bir eksikliği ifade etmektedir. Oysa içinde yaşadığımız dünyada siyasetin niteliğine ilişkin olarak bu düşünce geleneğinin ve bu ideolojinin de söyleyecek sözleri vardır.

Bu düşünce geleneğinde insan ve toplumun nasıl algılandığını, siyasete nasıl bir rol ve alan biçildiğini, Aydınlanmadan günümüze modern siyasi söylemin temel bazı ön kabullerine ne tür eleştiriler getirildiğini bilmek, bu çerçevede, Edmund Burke’den Russell Kirk’e uzanan klasik muhafazakâr düşünce geleneğini anlamak, onu inşa eden başlıca düşünürleri tanımak, entelektüel ve siyasi tartışmaları zenginleştirecektir. Bu düşünce geleneğini ve ideolojiyi orijinal veya klasik biçimiyle anlamak, kendisini onunla ilişkilendiren bazı akımların kaynağını veya niteliğini teşhis edebilmeyi de kolaylaştıracaktır³. Robert Nisbet, muhafazakâr düşünce stilini ve muhafazakâr siyasi ideolojiyi anlamak isteyenler açısından, okunması gereken modern isimlerin başta gelenlerindedir.

A. ROBERT NİSBET KİMDİR?

Muhafazakâr düşünce geleneğinin ana akım veya klasik felsefi ve siyasi çizgisi içindeki en özgün düşünürlerden biri de Robert Alexander Nisbet’tir. Bu düşünür esas olarak iki bakımdan okunmayı ve anlaşılmayı hak etmektedir: Öncelikle O, muhafazakâr geleneğin Yirminci Yüzyıldaki başlıca isimlerindedir ve yaşadığı dönemde muhafazakârlığın temel felsefi ve siyasi fikirlerine önemli katkılar yapmıştır. Bu anlamda hem günümüz muhafazakârlığının ana çizgilerinin şekillenmesinde ciddi bir pay sahibidir, hem de onun en önemli birkaç temsilcisinden biridir. İkinci olarak Nisbet, içinde yer aldığı ana akım muhafazakârlığın özgün bir yüzü olabilmeyi de başarmıştır. Onun muhafazakârlığın temel fikirlerini mantıksal sonuçlarına ulaştırma biçimi, örneğin devlet veya savaş konusundaki fikirleri, zaman zaman liberal

³ Özellikle günümüz Amerikan dış politikasını belirleyen veya meşrulaştıran “neo-muhafazakârlık”, hem kendisini muhafazakâr düşünce geleneği içinde tanımlaması, hem de yaşadığımız coğrafyada ve dünyada barışı tesis etmeye yönelik bütün entelektüel etkinliklerin tartışması veya hesaplaşması gereken çatışmacı bir siyasi akım olarak, kendisiyle ilgilenmeyi zorunlu kılmaktadır.

veya sosyalist çevrelerden bir okuyucuyu da şaşırtacak ve heyecanlandıracak bir nitelik taşır.

Robert Nisbet (1913-1996), Yirminci Yüzyılda Edmund Burke – Russell Kirk çizgisini ifade eden ana akımı içinde yer alır⁴. Sosyolog, tarihçi ve fikir adamı olarak, uzun bir entelektüel hayata ve parlak bir akademik kariyere imza atmıştır⁵. Gary North, 1950 sonrası Amerika'sının dört önemli muhafazakâr sosyologundan birinin Nisbet olduğunu söyler. Diğerleri Ernest van den Haag, Peter Berger ve Will Herberg'dir (2002:1). Muhafazakârlığın bir ideoloji olmadığı⁶, dolayısıyla "*Das Kapital*"in muhafazakâr bir muadilinin bulunmadığını" düşünen Russell Kirk, bununla beraber muhafazakârlığı anlamak için okunması gereken on temel kitap arasında Nisbet'in *Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek*'ini de sayar (1986: 3).

Muhafazakârlığın XX. Yüzyıldaki en önemli düşünürlerinden olan Nisbet'in başlıca kitapları arasında *Cemaat Arayışı* (1953), *Sosyolojik Gelenek* (1966), *Sosyal Değişim ve Tarih* (1969), *Sosyal Filozoflar* (1973), *Otoritenin Günbatımı* (1975), *İlerleme Fikrinin Tarihi* (1980), *Önyargular: Felsefi Bir Sözlük* (1982) ve *Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek* (1986) vardır.

Nisbet'in çağdaş muhafazakârlık içindeki yeri, bu fikir geleneğinin içindeki yol ayrımına bağlı olarak farklılaşmıştır. Bu anlamda farklılaşan muhafazakârlığın kendisi olmuştur. 1960'larda "neo-muhafazakâr hareketin gözde sosyologu" iken, 1960'ların sonlarından itibaren onlardan ayrılmıştır (North, 2002: 4, 6). Çünkü neo-muhafazakârlık, bu tarihlerden itibaren, bugün taşıdığı ve onu klasik olanından ayıran özellikleriyle belirginleşmeye başlamıştır.

Nisbet'in, bir fikir adamı ve bir akademisyen olarak, akademik çalışmaların sıklıkla uyulan biçim kurallarına titizlikle uyduğu söylenemezdi. Ancak bu durum, onun çalışmalarının değerini hiçbir zaman azaltmadı. North (2002: 10), onun bu özelliğini şöyle açıklamaktadır:

⁴ *National Review*, onu Burke'ten başlayıp Tocqueville, Durkheim, Weber ve Oakeshott ile devam eden "büyük düşünce geleneğine ait" olarak yorumlarken (1996: 20), *First Things* de, Stone'a katılarak, onu "Burke'cü gelenek içindeki önde gelen bir sima" (2000: 70) olarak tanımlamaktadır.

⁵ Nisbet'in hayatının ana çizgileri ve eserleriyle, onun entelektüel kişiliğine ilişkin daha geniş bilgi, abartılı olmayan bir duygusallıkla kaleme alınmış olan ve onunla ilgili en temel bilgileri içeren Perin (1999)'in makalesinde bulunabilir.

⁶ Klasik muhafazakârlığın Burke'cü ana akımının Yirminci Yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri olarak görülen Kirk, Nisbet'in *Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek* kitabı için, "Dr. Nisbet'in muhafazakârlığı bir ideoloji olarak sınıflandırma çabası dışında [kitaptaki] her şeyde hemfikir" olduğunu yazacaktır (Aynı Yerde).

“Nisbet asla akademik jargon kullanmadı. Hiçbir zaman istatistiklere başvurmadı. Kitaplarını, profesyonel dergilere yapılan atıflarla ve kitap kadar uzun ikincil kaynaklarla doldurmadı. *İlerleme Fikrinin Tarihi*'nde ise hiç dipnot yoktu. Onun yaptığı, sosyal teorideki klasikleri çok dikkatli bir şekilde okumak, sonra da okudukları hakkında yine çok dikkatli bir şekilde düşünmekti. Bunlar üzerinde öylesine yaratıcı bir şekilde düşündü ki, O'nun ikinci kaynağı, *Sosyolojik Gelenek*, bu disipline standart bir giriş kaynağı oldu.”

B. BİREY, ARA KURUMLAR VE DEVLET

Nisbet, içinde yer aldığı muhafazakâr düşünce geleneğinin temel ilke ve duyarlılıklarını, bu ideolojinin belirgin bir biçimde kendisini hissettirdiği tarihi ve sosyolojik dönemlerle ilişkili olarak ifade eder. Modern Batı düşüncesinde muhafazakâr ideolojinin “iki önemli fıskırma dönemi” olduğunu düşünür. Her ikisi de ciddi sosyal ve siyasi kopuş ve değişimi ifade eden bu iki dönemden ilki, 1790-1810 arasında yaşanmıştır. Esas olarak Batı Avrupa'da, kısmen Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan ilk kopuş ve fıskırma, ağırlıklı olarak 1950-70 döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan ikincisi izlemiştir. İlk fıskırmanın yazarı Burke, özellikle Jakoben dönem Fransa'daki devletin “ihlalcı gücü”ne karşı çıkmıştır. Fransa'da Bonald ve Maistre, İngiltere'de Coleridge ve Southey, Almanya'da Savigny ve Hegel, İsviçre'de Haller ve İspanya'da Balmes ve Donoso y Cortes, bu muhafazakâr gelişimin öncü isimleri olmuşlardır. 1950'lerdeki ikinci muhafazakâr uyanışın bayrakçıları ise Mises, Hayek, Kirk, Weaver ve Buckley'dir. Onları üreten ortam ise, ABD'de “New Deal” döneminde ifadesini bulan gelişmelerdir (Nisbet, 1982: 57-8). Ona göre;

“ [Bu dönemde] Amerikan düşüncesi, siyasi merkezîyetçiliğin, kolektivistizmin, merkezi planlamacılığın ve geleneksel toplumun ulusal devlete fedda edilmesinin tanrıları tarafından olağanüstü önlemleriyle yönetilmiştir. Burke gibi, yeni muhafazakârlar da, yerelciliğin ve bölgeselciliğin, dinin, vatanseverliğin ve siyasi ademimerkezîyetçiliğin değerine dikkat çekmişlerdir” (Nisbet, 1982: 58).

Her iki kopuşun ve ona yönelik tepkilerin damgasını vurduğu modern toplumun, bireyin içinde nefes alabileceği atmosferin gittikçe daha fazla daraldığı, devlet otoritesinin birey ve sivil toplum aleyhine büyüdüğü, eşit ve özgür bireylerin kendi gelecekleri üzerinde belirleyici olmasını öngören demokrasinin bunu ne ölçüde gerçekleştirebildiğinin tartışılır hale geldiği bir insanlık durumunu ifade ettiği, farklı siyasi perspektiflere sahip fikir insanlarınca yaygın olarak dile getirilen bir eleştiridir. Çözümler farklı olsa da, so-

runa ilişkin tespitler bir çok kez bu yönde olabilmektedir. İnsanlık bu duruma nasıl gelmiştir? Aydınlanmanın getirdiği özgür birey neden hala uzak bir ideali ifade etmektedir? Nisbet'in perspektifi, bu sorulara verilen muhafazakâr bir cevabı ifade etmesi bakımından önemlidir.

Nisbet'e göre modern zamanlardaki devrimci alt üst oluşlar, umulduğu gibi bireysel özgürlüğü ve onunla ilişkili olarak ideal bir toplumu getirmemiş ve devlet "gözü doymaz bir biçimde" (Stone, 2000: 68) topluma doğru yayılmasını sürdürmüştür ve bireyi geleneksel toplumda olduğundan daha fazla ezer duruma gelmiştir. Ancak bu durum tesadüf olmayıp, zaman içinde muhafazakâr duyarlılığı da inşa edecek olan açıklanabilir bir süreci ifade etmektedir.

Devletin mutlak iktidarı ve nu iktidarın kullanımı yoluyla birey ve toplumun ahlaki bakımdan mükemmelleştirilebileceği inancı, Fransa'da Aydınlanma sürecinde ortaya çıkmıştır. Bireysel hayatlarında "arzuladıklarına ulaşma umudunu kaybeden" filozoflar, "reformist veya devrimci amaçlarını mutlak, merkezi ve *aydınlanmış* iktidar yoluyla" gerçekleştirmenin mümkün olduğuna inanmışlardır (Nisbet, 1998: 268). Nisbet, "monolitik bir devlette merkezleşmiş iktidarın", Fransız Devrimiyle geldiğini ifade ederek, bu devrimle birlikte "total devletin ilk modern örneği"nin ortaya çıktığını düşünür ve ona ilham veren başlıca filozof olan Rousseau'yu⁷ ise "demokrasinin değil totaliterizmin filozofu" olarak tanımlar (Perrin, 1997: 2). Çünkü *Sosyal Sözleşme*'sinde "[toplumun] her bireysel üyesini diğer üyelerinden mutlak anlamda bağımsız yapmak ve mutlak anlamda devlet bağımlı kılmak bizim işimizdir" diyen Rousseau'dur. Onun gibi filozofların görüşlerinden etkilenen ve Fransız Devrimiyle birlikte ortaya çıkan devlet, otonom sosyal grupları ortadan kaldırmaya çalışmış, özel yardımlaşma, eğitim kurumlarıyla edebi kurumları dahi yasaklayarak, bireyi yalnız bırakmıştır. (Aynı Yerde).

Bu anlamda Nisbet'e göre, cemaatlerin ve diğer ara kurumların tahribinin başlıca sorumlusu, sıkça dile getirilen görüşün aksine kapitalizm değil *bu biçimiyle* ve *bu bileşenleriyle* merkezleştirici bürokratik devletti. Bu tezini Japon modernleşmesine ilişkin analizleriyle şöyle destekliyordu:

"Japonya'da sosyal düzen, kapitalizmin tomurcuklanıp geliştiği geçen yüzyıl boyunca, bundan çok az mustarip olmuştur. Japonya'da hükümet, genellikle ailenin ve komşuluğun korunması yönünde faaliyette bulunmuş

⁷ Modern dönemdeki totaliter zihniyetin ve onun tamamlayıcısı olan mutlak iktidara sahip despotik devlet fikrinin eleştirisinde Aydınlanma filozoflarının bir çoğunu mercak altına alan ve onların bu süreçteki sorumluluğuna işaret eden Nisbet'in analizlerinde Rousseau'nun özel bir yeri vardır. Bu düşünürün eleştirisi için bkz. Nisbet (1998:240-45), (1976: 212-23) ve (1986b: 113-30).

ve büyük endüstriler de bundan ilham almıştır. Japonya'nın kentlerinde bile düşük bir sosyal çözülme düzeyi mevcuttur ve bunun sonuçları en azından düşük suç oranlarında görülebilir" (Nisbet, 1982: 52).

Nisbet'in temel tezleri şuydu: Onyedinci yüzyıldan beri modern toplum, insanı devlet iktidarından bin yıl boyunca koruyan eski kurumları aşındırmıştı. Bireycilik, özgürlük, eşitlik, serbest piyasa, bilim ve ilerleme adına modern toplum ve modern sosyal felsefe, ailenin, akrabalık gruplarının, kilisenin, loncanın ve insanların bağlılık duydukları diğer bütün yerel ve bölgesel birliklerin altını oymuştu⁸ (North, 2002: 6). Bu anlamda "bireycilik ve devletçilik" ele ele gitmişti (Perin, 1997: 2). Bu muhtevasıyla bireycilik, "serbest" bireylerden oluşan bir toplum, "Leviathan için en iyi yem" demektir (Nisbet, 1982: 187). Bu bireyin belirgin özelliklerinden birisi de onun "yabancılaşmış" olmasıydı⁹. O da Burke gibi, ara kurumların sağladığı aidiyet duygusundan, dayanışmadan ve beraberliğin gücünden mahrum bırakılan bireyin, devlet otoritesi karşısında çıplak ve silahsız kaldığını düşünüyordu. Bu anlamda asıl çatışma, devletle ara kurumlar arasındaydı:

"Modern siyasi tarihteki gerçek çatışma, sıkça ifade edildiği gibi devletle birey arasında değil, devletle sosyal gruplar arasında geçmiştir.(...) Merkezi politik devlet ile lonca otoritesi, köy cemaati, sınıf ve dini yapılar arasındaki çatışma, tarihteki bütün çatışmalar arasında en mukadder olanıdır. (...) modern tarihteki 'özgürleşmeler' içinde en temel olanı, devletin, eski zamanlarda onu bağlayan dini, ekonomik ve ahlaki otorite ağlarının kısıtlayıcılığından özgürleşmesiydi" (Nisbet, 1970: 109).

⁸ Özgürlük arayışı içindeki bireyin nasıl olup da devletin kölesi durumuna geldiği, Nisbet'in *Cemaat ve İktidar*'ında, North'un özetlemesiyle şöyle somutlaşmaktadır:

"Bu kitap aynı zamanda bireyciliğin ve devletçiliğin sembiyotik (birlikte yaşayan) olduğunu ileri sürüyordu. Çoklu yerel birlik ve birimlerin etki ve taleplerinden kaçınmak ve bireysel özgürlüğe ulaşmak isteyen insanlar, bu yerel otoritelere tek başına meydan okuyacak ve hatta onları bastırarak ulus-devletten medet umuyorlardı. Yerel otoritelerinden kurtulmalarının bedeli olarak, bağlılıklarını devlete transfer ediyorlardı. Bu mübadelede, çok uzun zamanlar boyunca hayatlarına anlam ve gaye sağlayan bu yerel kurumlarla olan bağlarını koparıyorlardı. Bu ahlaki rehberlik ve sınırlamalardan soyunan insanlar, cemaati restore etme ihtiyacı duyuyorlardı. Cemaati kitle politikasında, özellikle ulusal politikada arıyorlardı. Cemaat arayışı, geniş ölçekli kolektif birlikler yoluyla siyasi güç arayışı haline geliyordu. Böylece devlet yayılıyor ve üniter, siyasi bir kumanda zinciri içinde diğer tüm otoritelerin yerini alıyordu" (North, 2002: 6).

⁹ Yabancılaşma, Nisbet'in çalışmalarında önemli bir temadır. Nisbet'e göre "modern insanı kökünden kopmuş, yalnız, güvenli bir statüsüz, cemaatten veya herhangi bir somut ahlaki amaçtan ayrık olarak görebiliriz". "Başkalarından, işinden, mekandan ve hatta kendinden yabancılaşma"nın tarihsel ve sosyolojik arkaplanını ve olumsuz sonuçlarını açıklarken, ara kurumları tahrip eden süreçle yabancılaşma arasında da bağlantı kurar: "Cemaatin kaybı insanı yalıtır ve büyük kurum ve organizasyonların artan baskısı, onun varoluşuna destek olmaktan çok uzak olup, sadece yabancılaştırıcı süreci kesif hale getirir" (Nisbet, 265).

North'un da belirttiği gibi Nisbet, totaliterizmi Arendt'in kullandığı anlamda, devlet ile birey arasındaki aracı otoritenin bulunmadığı bir toplum olarak anlıyordu (2002: 7). Nisbet, ara kurumların önemini Tocqueville'in çizgisini izleyerek şöyle temellendiriyordu:

“ ... ara kurumlar[...], bireyler için aracılık etme ve şartları besleme açısından ve aynı derecede devletin gücüne karşı tampon olmaları bakımından değerlidir. Demokrasilerde özellikle Tocqueville'in belirttiği gibi bu ara kurumlar, varoluşları ve üyelerinden kazandıkları bağlılıklarla, sosyal demokratik devletin ve onun eşitlik inancının gittikçe hipnotize eden gücünü dengelediklerinden ötürü zorunludur”. (Nisbet, 1986a: 49).

Aracı kurumların ortadan kaldırılması veya ani bir biçimde sayılarının azaltılması bir taraftan atomize bireylerin, yığınların; diğer taraftan da bu boşluğu doldurmak amacıyla giderek merkezileşen siyasal iktidar biçimlerinin ortaya çıkışı ile sonuçlanacaktı (Nisbet, 1990: 115). İşte muhafazakârlık tam da bu sorunun çözümü olarak ortaya çıkıyordu. Aile, komşuluk ve cemaat gibi duyarlılıklarıyla muhafazakârlığın özü, “sosyal düzenin merkezileşen politik devletin tecavüzlerinden korunması”ydı (Nisbet, 1982: 55).

Nisbet, Montesquieu'nun iktidara karşı tek sığınak, rakip bir iktidardır” sözünü hatırlatır; ve Frank Tannenbaum'un “*sosyal barışın yolu, sosyal kurumlar arasındaki dengeden geçer. Bilge bir devlet adamı, zemin kaybediyor göründüklerinde bu sosyal kurumları sağlamlaştırmaya çalışır; onlara bir yakınlık duymasa bile*” şeklindeki ifadelerine katılır ve şöyle sorar: “Devletin veya büyük-ölçekli herhangi bir örgütün iktidarı, eğer orada sürekli olarak birbiriyle rekabet eden otoriteler yoksa nasıl sınırlandırılabilir?” (1970: 270-1).

C. DEVLETİN GENİŞLEMESİ VEYA LEVİATHAN NEYLE BESLENİR?

Bireyin sığınağı olarak işlev gören ara kurumların zayıflaması veya ortadan kalkması, modern devletin geçmişte hiçbir zaman sahip olmadığı kadar güçlü hale gelmesi, ürkütücü bir insanlık durumuna işaret ediyordu. Bu bağlamda Nisbet, modern totaliterizmi ve savaşı, bu durumun mantıksal sonucu olarak görüyordu.

Nisbet'e göre modern totaliterizm Lenin'le değil, Woodrow Wilson'la başlamıştı. North'un da belirttiği gibi O, kültür ve toplumun, eğitim, din, sanayi, sanat, yerel cemaatler ve aile dahil mümkün olan her alanına yayılan ve bir tür terörü daima içinde barındıran siyasi mutlakçılık anlamında Ba-

tı'nın ilk gerçek totaliterizm tecrübesinin, Woodrow Wilson'ın yönetimi altındaki Amerikan savaş devletiyle [war-state] geldiğine inanıyordu (2002: 7).

Nisbet'in bu kaygısı, Burke'ün iki yüzyıl önceki kaygılarının modern bir ifadesi olarak okunabilirdi; özetle, "(d)evrimci fikirlerle süslenen bu modern bürokratik devlet, tıpkı bir kanser gibi, toplulukların hayatiyetini tüketmeye başlamıştı. Devletin çeşitli stratejileri, özellikle de savaş ve devrim, aracı kurumların işlevlerini gittikçe daha fazla bir oranda emiyordu" (Forcey, 1996). Savaş, otoritenin geleneksel sosyal gruplardan devlete transfer edilmesinin başlıca fırsatını ve aracını ifade ediyordu (Stone, 2000: 73); ve Tocqueville'in de gözlemlediği gibi merkezîyetçi ruhlu kişiler savaşı seviyorlardı; tıpkı savaşı sevenlerin merkezîyetçiliğe düşkün oldukları gibi (Nisbet, 1982: 60). Savaşla birlikte gelen "ruhsat verilmiş ahlaksızlık" durumunu eleştiren düşünürüne göre:

"Savaş, Randolph Bourne'un de belirttiği gibi 'devletin sıhhati'dir. (...) İnanıyorum ki, çevremizdeki herşey, günümüzde Batı'daki sivil toplumda ordunun yükselen etkisine, onun rolünde, müeyyidesinde ve sembollerindeki yükselişe işaret ediyor. (...) Bir toplumda militarizmin başlıca gıdası, sivil alanda otoritenin kaybolmasıdır" (Nisbet, 1976: 154, 146)

Ara kurumların otoritesinin kayboluşu, militarizmin yükselişi, savaş ve devlet arasındaki bağlantı, Nisbet'i, günümüz neo-muhafazakârlarından tamamen farklı bir çizgiye yöneltti; "Nisbet askeri-sanayi kompleksinden nefret ediyordu –bu kelimedden başkası daha açıklayıcı değildir. Peleponnes Savaşlarından Vietnam'a kadar, savaşı, daima geleneksel bağlılık ve kurumların kökünü koparan veya hatta onları yıkan devlet gücünün başlıca yayılma aracı olarak gördü" (North, 2002: 6). Nisbet'e göre:

"Amerika'da Yirminci Yüzyıl boyunca muhafazakârlar, dıştaki dört önemli savaş da dahil olmak üzere, şişkin olmayan askeri bütçelerin ve Amerikan milliyetçiliği yerine dünyada ticaretin önemini vurgulamanın istikrarlı sesi olmuşlardı. İki Dünya Savaşında, Kore'de ve Vietnam'da Amerika'yı savaşa sokanlar Woodrow Wilson, Franklin Roosevelt, Harry Truman ve John F. Kennedy gibi ilerlemecilerdi. Bu dört dönemde de muhafazakârlar, hem ulusal hükümet düzeyinde hem de sıradan vatandaşlar olarak, müdahaleciliğe büyük ölçüde muhalifler; ciddi biçimde izolasyonist tutumdaydılar" (North, 2005: 9).

Nisbet bunu nasıl açıklıyordu? Acaba demokratlar muhafazakârlara göre barışı daha mı az seviyorlardı? Bir sosyolog olarak ondan bu kadar basit bir açıklama beklenemezdi ve onu farklı kılan temel vasıflarından biri, tezlerini temellendirme biçiminde somutlaşıyordu. North'un (2005: 9) da belirttiği gibi, Nisbet'e göre "(l)iberaller ve sosyal demokratlar ölümü ve yıkımı mu-

hafazakârlardan daha fazla seviyor değillerdi"; ama onlar, büyük ölçekli savaşın bazı tamamlayıcı parçalarından hoşlanıyorlardı. Bu parçalar, ekonominin merkezi planlamasından yasama fonksiyonlarının genişletilmesine kadar, siyasi rasyonalistlerin arzuladıklarıydı. Daha kötüsü ise, artık bu yaklaşım ve pratiklerin demokratlardan değil muhafazakârlardan geliyor olmasıydı. Reagan'ın zihniyetinin Cumhuriyetçi-muhafazakârın değil, İkinci Dünya Savaşı New Deal Demokratınının olduğunu ifade ediyordu (Aynı Yerde). Günümüz Amerika'sında militaristler, kendilerini genellikle sağda konumlandırıyorlardı ve gelenekselci olarak tanımlıyorlardı; ama Nisbet'e göre bu durum, onların tutukları yolun, yani savaş-devletin, sonuçta refah-devletin büyümesine ve geleneksel otoritelerin ve toplulukların gücünün azalmasına yol açtığı gerçeğini değiştirmiyordu. Bu yüzden de "askeri ruh" ile muhafazakârlığın "hiçbir ortak yönü yoktu" (Stone, 2000: 73).

Kısacası Amerikan solcuları, toplumun kendiliğinden gelişen kurumlarına karşı siyasi otoriteyi tercih etmeleriyle, devlete yükledikleri ekonomik ve siyasi görevlerle, onun bireyi ezen bir Leviathan olmasına katkıda bulunmuşlardı. Ancak günümüzde bu tehdit artık sadece onlardan değil, "neo" versiyonlarıyla "muhafazakârlardan" da geliyordu. Bu değerlendirmeleriyle Nisbet, 2000'li yıllardaki George W. Bush'un Amerika'sını, Afganistan ve Irak işgallerini görmüş olsaydı, bu süreçte yaşanan trajedileri, devlet ve şiddet ilişkisi konusunda yapmaya çalıştığı uyarının somut örnekleri olarak gösterebilirdi. Woods'un (2005) ifadesiyle bugün yaşasaydı "Bushizmin yükselişi Nisbet'i şaşırtmazdı".

D. BİREY VE CEMAAT: NİSBET'İN TUTARLILIĞI

Nisbet'i ciddiye alınması gereken bir düşünür kılan özelliği, onun siyasi felsefesinin taşıdığı ciddi iç tutarlılıktır. Onun bireyi koruyan ara kurumların tahrip olmasından duyduğu kaygıyla siyasi otoritenin etki alanının genişlemesinden duyduğu kaygı, ekonomik ve sosyal işlevler yüklenerek büyüyen kamu otoritesiyle "savaş devleti"ni (warfare state) ortaya çıkaran sürecin ilişkisini açıklayış biçimi, onunla aynı siyasi görüşü paylaşıp paylaşmamaktan bağımsız olarak tutarlılığı teslim edilebilecek bir mantıki bağlantı ve bütünlüğü ifade etmektedir.

Nisbet'in tutarlılığı konusunda farklı düşünenler de vardır. Himmelstein'e göre Nisbet'in fikirleri, geç XX. Yüzyıl muhafazakâr düşüncesindeki dilemmadan bağımsız değildir. Ona göre, çağdaş muhafazakâr düşünce, birbirine temelden zıt iki dünya görüşünün istikrarsız bir birleşimidir. Bir yanda Burke'cü muhafazakârlık, diğer yanda Adam Smith'in libera-

lizmi vardır. Bu ikisini uzlaştırmaya çalışan çağdaş muhafazakârlığın sonucu ise bir tür “kişilik bölünmesi”dir ve Himmelstein, Nisbet’in *İlerleme Fikrinin Tarihi*’ndeki “çelişkiler”den, yani çelişkili gördüğü fikirlerden yola çıkarak Nisbet’e de bu türden bir kişilik bölünmesi atfetmektedir (1981: 236).

Ancak bireyi savunmakla cemaatin önemini savunmak birbiriyle zorunlu olarak çelişmesi gerekemeyen iki yaklaşımı ifade eder. Öncelikle Nisbet’ten bağımsız olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse, örneğin bireysel hakların topluluğun çıkarlarından önemli olmadığını veya cemaatsel yapıların güçlü olduğu toplumlarda demokrasinin daha sağlam olacağını savunan bir insan, bunu sağlamayı eğer kamu otoritesine bir ödev olarak yüklüyor ve bunu yaparken kendisini liberal olarak tanımlıyorsa, bunun bir çelişki olduğu söylenebilir. Ama aynı temelden hareket eden bu insanın, kamu otoritesini göreve çağırmadan, topluluğun çıkarını veya cemaatsel yapıları desteklemek için çalışması, onun çelişki içinde olduğu şeklinde yorumlanamaz. Nisbet örneğinde ise, söz konusu aracı kurumları bireyin özgürlüğü korunması adına da savunuyorsa, bu durumda bireysel haklara bir karşı oluştan değil, tersine, bireysel haklara bir güvence sağlama çabasından söz edilebilir. Nisbet’in özellikle Fransız Devrimiyle birlikte gelen Rousseau’cu fikirlere ve bu çerçevede bireyciliğe yönelttiği eleştiriler, bireye ve onun özgürlüğüne güvence sağlama çabasının bir parçasıdır. Dolayısıyla Nisbet, ara kurumları özgürlük adına vazgeçilmez görmektedir: Çünkü “(a)ra grupların, üyeleri üzerindeki talepleri tiranlık anlamına değil, bireylerin özgürlüğü için gerekli olan destekler anlamına gelir”; ve “[bu] grupların hakları merkezi devlet tarafından ihlal edilirse – ve hemen hemen tahmin edileceği gibi, onların doğal hakları bireyler adına ellerinden alınır - gerçek bireysel özgürlüğün duvarları zamanla parçalanacaktır” (Nisbet, 1986a: 49).

Özgürlüğünü kaybeden birey ise, otoritenin kölesi durumuna gelecektir; bu otorite demokratik devlet bile olsa. Bu çerçevede Nisbet, Perrin’in de belirttiği gibi, “gemi azıya almış devletin bireysel özgürlüğe ve refaha yönelik tehdidine karşı uyarı”da bulunmakta ve bugünkü Leviathan’a, yani “modern, teritoryal, merkezi, bürokratik ve gittikçe her yere yayılan egemen devlet”in bireyi ezen gücüne dikkat çekmektedir (1997: 2).

SONUÇ

Muhafazakâr bir sosyolog olarak, sosyal çözülme, otoritenin birey üzerindeki tahakkümü ve sonu gelmeyen savaşlar gibi modern sorunları üreten tarihsel sürece ilişkin değerlendirmelerinin özgünlüğüne ve muhafazakâr düşünce geleneğinden olmayanlar açısından bile ufuk açıcı olduğuna kuşku

yoktur. Özellikle, sadece Amerika'daki etkileri açısından değil, oradan Ortadoğu'ya kadar taşan bir savaş makinesini üreten veya meşrulaştıran "neo-muhafazakâr sapma"yı anlamak bakımından da Nisbet'i okumak önemli görünmektedir.

Öte yandan, yaşadığımız dünyayı liberalizmin veya sosyalizmin ötesinde, üçüncü bir doktrinin perspektifinden görmek ve bu düşünce geleneğini anlamak, sadece ona hak verenler için değil, onunla tartışmak isteyenler için de yararlı olacaktır.

Kısacası, muhafazakârlığı anlamak için Nisbet'i okumak gerekir. Ama onu okuyanlar, muhafazakârlığı anlamaktan daha fazlasını bulurlar.

KAYNAKLAR

- First Things* (August/September 2000), s. 70-71.
- Forcey, Charles B. Jr. (4 May 1996), "Robert A. Nisbet: Architect of Postwar American Traditionalism", *The Conference "From Redemption to Reaganism"*, Princeton University, Princeton, NJ, <http://www.columbia.edu/~cf27/pubs/nisbet50.html>
- Guthrie, Ben (2005), "Community Ethos Permeates Conservatism", *The Stanford Book Review*, Vol. XXXIV, No. 7.
- Heywood, Andrew (2002), *Politics*, New York: Palgrave.
- Himmelstein, Jerome L. (1981) "The Two Nisbets: The Ambivalence of Contemporary Conservatism", *Social Forces* (Vol. 60: 1), ss. 231-236.
- Kirk, Russell (1986), "Ten Conservative Boks", *Heritage Lecture*, No 72, ss. 1-10.
- National Review* (28 October 1996), s. 20.
- Nisbet, Robert (1986a). *Conservatism: Dream and Reality*, (Minneapolis: University of Minnesota Press).
- Nisbet, Robert (1998). *History of the Idea of Progress* (New Brunswick: Transaction Publishers).
- Nisbet, Robert (1986b). *The Making of Modern Society* (Sussex: Wheatsheaf Boks).
- Nisbet Robert (1990), "Muhafazakârlık", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Der: Tom Bottomore-Robert Nisbet, Çev: Mete Tunçay-Aydın Uğur (İstanbul: V Yayınları).
- Nisbet, Robert (1982), *Prejudices A Philosophical Dictionary* (Cambridge: Harward University Pres).

- Nisbet, Robert (1970). *The Quest for Community* (İlk basım, 1953), (New York: Oxford University Pres).
- Nisbet, Robert (1993). *The Sociological Tradition* (New Brunswick: Transaction Publishers).
- Nisbet, Robert (1976). *Twilight of Authority* (London: Heinemann).
- North, Gary (2002) "Robert Nisbet: Conservative Sociologist", *Gary North Archives*, <http://www.lewrockwell.com/north/north120.html>
- North, Gary (2005) "Robert Nisbet on Conservatism", *Gary North Archives*, <http://www.lewrockwell.com/north/north355.html>
- Perin, Robert G. (1999), "Robert Alexander Nisbet", *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 143, No. 4, ss. 695-709.
- Perin, Robert G. (1997), "Robert Nisbet and the Modern State", *Modern Age*, Winter, Vol. 39 Issue 1, pp. 39-46.
- Stone, Brad Lowell (2000), "Robert Nisbet on Conservative Dogmatics", *Society*, March/April, ss. 68-74.
- Woods, Thomas E. Jr. (2005), "Twilight of Conservatism", *The American Conservative*, December, http://www.amconmag.com/2005/2005_12_05/article.html